

A magyarországi város-régiók versenyképességének mérése nemzetközi kísérletek alapján

Horváth Sarolta Noémi¹

Az elmúlt évtizedekben a globalizáció fokozatos erősödésével átalakultak a társadalmi-gazdasági folyamatok. Előtérbe kerültek a lokális gazdaságfejlesztési elméletek, melyek rámutattak arra, hogy a város-régióknak meghatározó a szerepe a versenyképesség növelésében. Számos kutató törekszik ezért olyan elemzési módszerek kidolgozására, mellyel mérni tudják egy adott területi egység versenyképességét. Ha megismerjük egy térség versenyelőnyeit, akkor az arra alapozott stratégiai lépések kidolgozásával előmozdíthatjuk, illetve fokozhatjuk a versenyképességüket. Ehhez nemzetközi példák hazai viszonyokra történő adaptálásával is eljuthatunk.

Jelen tanulmány első részében a nemzetközi szakirodalomban város-régióknak definiált területi egységet a magyar területi viszonyokra értelmezzük. Ez követően vizsgáljuk azon módszertani megközelítéseket, amellyel ezen lehatárolt területi egységek versenyképességét értékelni és elemezni tudjuk.

Kulcsszavak: város-régió, versenyképesség, módszertani megközelítés

1. Bevezetés

Az elmúlt évtizedekben a globalizáció erősödésével párhuzamosan átalakultak a társadalmi-gazdasági folyamatok. Az átalakuló gazdaságban a legerőteljesebb folyamat a lokális szint előtérbe kerülése. A helyi szint felértékelődése vitathatatlan, mint azon kulcskompetenciáknak helyet adó tér, ahol a vállalkozások és azok térségi központjainak elhelyezésénél hosszú távon is fenntartható versenyelőnyekre koncentrálnak. A helyi szint sajátosságai, az ott jelenlevő erőforrások, infrastruktúra, beszállítók, vevők és versenytársak, illetőleg a helyi kereslet sajátosságai a globális vállalatok számára döntő jelentőségűek (Bajmócy 2011). Az Európai Unió 2014 és 2020 közötti programozási időszaka szintén kiemelt figyelmet fordít területi politikájában az egyre inkább előtérbe kerülő lokális szintnek. Például az Európa 2020 koncepcióban egy olyan, a nagyvárosokon, illetve a városhálózaton alapuló, több pólusú fejlesztést, illetve területi kiegyenlítést kívánnak megvalósítani, melyben a városok térségükre is ható növekedési központokként működnek. Lengyel (2010a) megfogalmazásában az adott térség gazdaságfejlesztése főként a

¹ Horváth Sarolta Noémi, PhD hallgató, Szegedi Tudományegyetem Gazdaságtudományi Kar Közgazdaságtani Doktori Iskola (Szeged).

térség versenyképességének javítására irányuló azon programokat jelenti, amelyek a munkahelyek teremtésére fókuszálnak az üzleti szektorban. Kiemeli, hogy a programok kidolgozásánál elengedhetetlen figyelembe venni, hogy mindegyik térség más gazdasági aktivitással, illetve üzleti környezettel rendelkezik, ebből következően habár lehetnek olyan esetek, amikor szükség van a központi kormányzati (keynesi jellegű) beavatkozásokra, viszont ezen túlmenően mindegyik térségben egyedi, az endogén sajátosságokra épülő, alulról szerveződő, többszektorú integrált gazdaságfejlesztési stratégiák kidolgozása szükséges. Szerinte ennek a felismerésnek is köszönhető, hogy napjainkban a regionális és lokális gazdaságfejlesztési elméletek nyertek teret. A lokális gazdaságfejlesztési elméletek ráirányították a figyelmet az agglomerációs gazdaságokra, városokra és vonzáskörzetükre, vagyis a város-régiókra. Lengyel (2010b, 33. o.) felhívja a figyelmet arra, hogy *„a gazdaság új térbeli fejlődési modellje nem a tervezési régiókat veszi majd alapul, hanem az agglomerációs gazdaságokat, mint csomóponti régiókat, más felfogásban városrégiókat, amelyek hálózati kapcsolatokban állnak egymással”*.

Jelen tanulmány elsőként a város-régió fogalmi meghatározását a jelentősebb nemzetközi szakirodalmi forrásokra támaszkodva, valamint a hazai viszonyok között alkalmazható város-régió fogalmat és annak meghatározási kereteit mutatja be. Ezután következik a területi verseny és versenyképesség felértékelődése, szemléltetve a legjelentősebb versenyképességi definíciókat, különös figyelmet fordítva a város-régiókra. A tanulmány szerves része a nemzetközi szakirodalomból benchmark jelleggel kiválasztott módszertan bemutatása, melynek segítségével a város-régiók versenyképességét a magyar körülményekre értelmezni tudjuk. Összegzésként az észrevételeim, valamint a további kutatási irányok kijelölése következik.

2. A város-régiók felértékelődése

A regionális politika jelenlegi bázisának számító NUTS2-es területi lehatárolás egyre kevésbé képes a területi szintet érő új kihívásoknak megfelelni (Schneider 2009). Az utóbbi években – a régiók és lokális térségek vizsgálata mellett – a regionális kutatások középpontjába került a városok, főként a kiterjedtebb városi térségek sikeressége (Rechnitzer 2007). Nem véletlenül, hiszen a 21. század elejére a Föld népességének több mint a fele városokban él. Ennek a valódi jelentőségét nem a városlakók többségbe kerülése adja meg, hanem *„a városok növekvő gazdasági irányító szerepe, a modern, kreatív gazdaság nagyvárosi koncentrációja, a városokban összpontosuló politikai hatalom”* (Enyedi 2009, 295. o.). Viszont a

növekedés akkor indulhat meg, amikor az adott város egy városrendszerbe van beágyazva, amely képes a harmonikus és kiegyensúlyozott fejlődésre egymáshoz jól kapcsolódó és illeszkedő városi központokkal (Capello 2007). Szirmai (2005) felfogása szerint a fejlett országok gazdasági teljesítménye mögött térbeli koncentrációik, elsősorban a nagyvárosaik és vonzáskörzeteik, mint gazdasági pólusok állnak. Hiszen a nagyvárosokban jönnek létre a tanulást, kreativitást, innovációt ösztönző hálózatok, amelyek képesek az egyre specializáltabb keresletre gyorsan és rugalmasan reagálni. Napjaink új tendenciái előtérbe állították a várostudományokat.

A város lényegében a termelői és lakossági tevékenységek térbeli klasztere (Capello 2007). Közigazgatási értelemben meghatározhatjuk úgyis, mint egy adminisztratív menedzsment központ által vezetett olyan koncentráltan lakott terület, melyben a városhoz tartozónak vesszük az ahhoz kapcsolódó szuburbán gyűrűt és falvakat is (Ni–Kresl 2010). A nagyvárosi térség fogalma statisztikai értelemben azt jelenti, hogy amikor néhány ország urbanizáltsága elér egy bizonyos fokot, a szomszédos városi területek kapcsolata erősödik gazdasági és társadalmi értelemben, az infrastruktúra részesezése pedig magas lesz. Annak érdekében, hogy átfogóbban fejezzék ki ennek a területnek a fejlődését, a statisztikai hivatalok ezeket a városi térségeket statisztikai egységnek, nevezetesen nagyvárosi térségnek tekintik (Ni–Kresl 2010).

A városi térségekben a városok közötti kapcsolatok felértékelődnek és egyre szélesebb körben kezd elterjedni a város-régió (city-region) kifejezés, amely alatt rendszerint a várost és annak vonzáskörzetét értjük. Ez a területi egység azonban a hazai és a nemzetközi gyakorlatban némileg más tartalommal jelenik meg. A város-régiók koncepcionális előfutárai Hall (1966), valamint Friedmann és Wolf (1982) világvárosai, bár a világ, melyre befolyásuk kiterjedt, nem foglalta magában az akkori szocialista országokat és a fejlődő országok nagy részét sem- a termelés számai is sokkal ritkábbak voltak.

Az OECD és az Európai Tanács a következő megközelítést alkalmazza a város-régiók meghatározására (EC 2011):

1. a város-régió egy vagy több önkormányzattól áll;
2. a városlakók legalább fele a városközpontban él;
3. egy városközpontnak legalább 50.000 lakosa van. Magas a népsűrűsége, legalább 1500 fő/km²;
4. ha egy adott város dolgozóinak a 15%- a egy másik városban dolgozik, akkor ezen városok összetartozó egységek;
5. minden olyan önkormányzat, amelynek a munkavállaló lakosságának legalább 15%-a bejelentve dolgozik a város-régióban;
6. azon önkormányzatok, amelyek határainak legalább 50%-a érint funkcionális területet.

Használva az Európai Tanács legfrissebb definícióját, amikor már kialakulnak a városok az ingázási övezetet meg lehet határozni az ingázási sémák alapján a következő lépéseket követve (Dijkstra–Poelman 2012):

1. ha egy adott város dolgozóinak 15%-a egy másik városban dolgozik, akkor ezen városokat önálló városként kezelik;
2. minden olyan önkormányzat, amelynek dolgozó lakosainak legalább 15%-a a városban van bejelentve;
3. ez alatt azon önkormányzatokat értjük, amelyeket egyedüli funkcionális terület vesz körül és nem folyamatosan működő önkormányzatok születnek.

Láthatjuk a definíciók közötti hasonlóságból, hogy a kiterjedtebb városi zónák a városból és az ingázási területből állnak. Lengyel (2010a) lehatárolásában csomóponti régióknak az ingázási övezetet, vagy munkaerő-vonzáskörzetet tekinti, vagyis azt a területet, amelyen belül a munkavállalónak vagy vállalkozónak nem kell lakóhelyet váltania ahhoz, ha munkahelyet változtat.

Az utóbbi években Magyarországon egyre több szakmai dokumentum és szakértő az agglomerációt, mint térkategóriát használja a város-régió, várostérség, funkcionális várostérség, metropolisztérség szinonimájaként (KSH 2007, Lócsei 2004). Az agglomeráció *„a termelőerők koncentrációs és centralizációs folyamatainak eredményeként létrejövő olyan település együttes, amelyben – alapesetben – a környezetéből kiemelkedően fejlett várost és a körülötte fekvő településeket a gazdasági és társadalmi élet területein intenzív kapcsolat köti össze, és ahol a központi város körül népességtömörülés megy végbe”* (Nemes Nagy 2005, 3. o.).

A magyarországi városok méretei olyan sajátos képet mutatnak, amelyre nem igen látunk példát más országokban, nevezetesen hogy a főváros és a második legnagyobb város között mintegy tízszeres különbség mutatkozik. Magyarországon éppen ezért elsősorban az agglomerációk, amelyek egyben csomóponti régiók is, tölthetik be a városrégiók szerepét. Mindeközben a városok és vonzáskörzeteik különböző fejlettségűek és eltérő funkciókat töltenek be, de az egységek földrajzi lehatárolása és versenyképességük mérése még nem kiforrott.

3. A versenyképesség értelmezési lehetőségei, különös tekintettel a városokra

A területi verseny fogalma egy közösségi cselekvési formára utal, amely egy adott terület gazdasági érdekeit felvállalva előrelépést biztosít a más térségekkel folytatott versenyben (Cheshire–Gordon 1995, 1996). Enyedi (1996, 1998) szerint a területi

egységek közötti verseny célja eltér más versenytípusoktól – mint, a munkavállalók illetve vállalatok közötti verseny –, mivel fő célja mindig is a térségi jövedelemnövelés, mellyel a jólét és az életszínvonal is növekedhet. Lengyel és Rechnitzer (2000) egy általánosnak tekinthető meghatározásuk szerint egy olyan folyamatot jelent, amely a területi egységek között megy végbe azzal a céllal, hogy a régióban, illetve városban élők jóléte növekedjen a regionális, helyi gazdaság fejlődésének elősegítésével, amely fejlődést egyes érdekcsoportok a helyi politikákon keresztül más térségekkel versenyezve igyekeznek befolyásolni.

A területi verseny jelentőségének növekedésével felismerést nyert, hogy az Egységes Európai Piacon belül, ahol a városi szolgáltatások szabadon eladhatóak, a városi versenyképesség nemzetgazdasági érdekévé vált.

Ahhoz, hogy a város-régiók versenyképességét értelmezhesük, elsőként meg kell vizsgálnunk a városokat ebből a szempontból. Napjainkban a gazdasági élet szinte minden területén jelen van a versenyképesség fogalma és kritériuma. A versenyképesség például mélyen beágyazódott az Európai Unió Lisszaboni Stratégiájába, amely céljaként határozza meg, hogy az EU-t a világ legversenyképesebb és legdinamikusabban fejlődő tudásalapú gazdaságává teszi (CEC 2000, 2. o.). A verseny és a versenyképesség fogalmát a nemzetközi és a hazai szakirodalmi forrásokban sokféleképpen határozzák meg. Kutatásaimban a különféle megközelítések közül az Európai Unió 1999-ben publikált egységes versenyképességi definícióra építtek, mint „a vállalatok, iparágak, régiók, nemzetek és nemzetek feletti régiók képessége relatíve magas jövedelem és relatíve magas foglalkoztatottsági szint tartós létrehozása, miközben a nemzetközi (globális) versenynek ki vannak téve” (EC 1999, 75. o.; Lengyel 2000, 974. o.). Szinte mindegyik szakmai közösség által elfogadott versenyképességi definíció ebben gyökerezik. Lengyel (2000, 962. o.) megfogalmazásában „a versenyképesség a piaci versengésre való készséget jelenti, a pozíciószerezés és tartós helytállás képességét, amit elsősorban az üzleti sikeresség, a piaci részesedés és a jövedelmezőség növelése jelez. Így a különböző piacok (termék-, munkapiac stb.), az eltérő inputok (például vállalkozókészség, szaktudás, természeti erőforrások stb.) és a verseny (vállalati, nemzetközi, városverseny stb.) egyedi sajátosságai miatt a versenyképességnek más-más jellegzetességei lehetnek a meghatározók”.

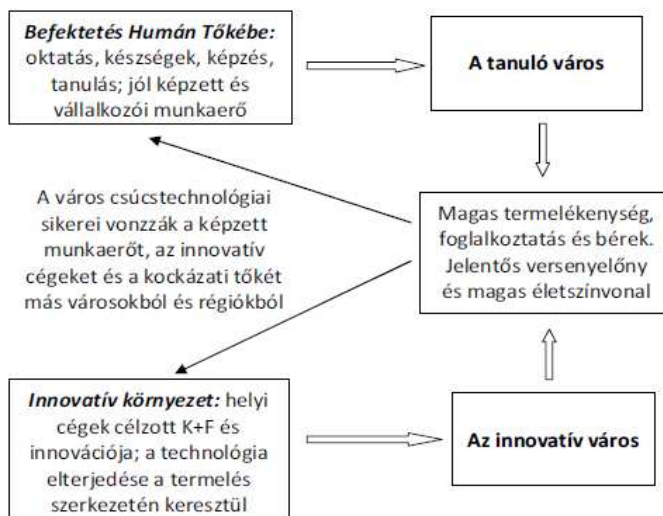
Parkinson (2004) a városok versenyképességét úgy határozza meg, mint a gazdaság azon képességét, hogy vonzza és folyamatos mozgásban tartsa stabil vagy növekvő piaci részesedéssel a cégeket, egyúttal megtartsa a stabil vagy növekvő életszínvonalat. Megállapításai szerint a versenyképesség különbözik a versenytől, mivel a verseny egy zéró kimenetelű játék, amelyben ha az egyik város nyer, akkor a másik veszít, ezzel ellentétben a városok egyidőben tudják növelni a versenyképességüket, így tehát az összes város és nemzeti gazdaság párhuzamosan tud fejlődni és gyarapodni. Továbbá Parkinson (2004) vizsgálja és értékeli egy versenyképes város tíz lehetséges jellemzőjét, melyek a következők:

1. stratégiai közlekedés és az információs technológia;

2. egy városközpont európai sajátosságokkal;
3. nemzetileg és nemzetközileg elismert felszereltség különböző eseményekre;
4. jó hírnév a kutatásokban, fejlődésben és az innovációban;
5. hírnév a hatékony kormányzásról és szolgáltatásokról;
6. kifinomult kulturális infrastruktúra és szolgáltatás;
7. a lakossági választékok széles skálája;
8. a környezetvédelmi kiválóság és felelősség hírneve;
9. befogadó és sokszínű társadalom;
10. magasan képzett munkaerő.

Az Egyesült Királyság kormánya részére készült kutatási jelentésben (ODPM 2006) a városi versenyképesség az alábbiak szerint definiált. A városoknak az a képessége, hogy folyamatosan javítsák üzleti környezetüket az alapvető készségeket és a fizikai és kulturális infrastruktúrát azért, hogy vonzzák és megtartsák a magas szintű növekedést, innovatív és jövedelmező cégeket, valamint egy jól képzett kreatív és vállalkozó típusú munkaerőt, hogy ezáltal magas termelékenységet, magas szintű foglalkoztatottságot, magas béreket, magas egy főre jutó GDP-t és alacsony szintű jövedelem-különbségeket és társadalmi bezáródást legyen képes elérni (ODPM 2006).

1. ábra A regionális és városi versenyképesség endogén növekedési elmélete

Forrás: Simmie et al. (2006) alapján saját szerkesztés

Egy város alkalmazkodóképessége és termelékenysége nagyrészt a munkaerő oktatásának minőségétől, a helyi cégek ösztönzésétől, hogy végezzenek kutatás-fejlesztési tevékenységet és innovációt, valamint annak mértékétől függ, hogy a technológiai tudás hogyan áramlik keresztül a város termelési és szolgáltatási szerkezetén (1. ábra).

Közismert, hogy a technológiai túlsordulás térben korlátozott, így a város-régió, amely képes vezető pozíciót elérni, tekintetbe véve különleges technológiákat és innovatív termékeket, nyilvánvalóan képes elérni és megtartani versenyelőnyét, a helyi termelékenységre, bérekre és foglalkoztatásra gyakorolt kiemelkedően pozitív hatásai által (Simmie et al. 2006). A szerzők amellet érvelnek, hogy a regionális és városgazdaságok között meglévő különbségek nagyrészt annak köszönhetőek, hogy eltérően vesznek részt az új, posztindusztriális tudás-, és információs gazdaságban (Simmie–Carpenter 2008).

Röviden „*a nagyvárosok közötti verseny létezik és egyre 'fontosabbá' válik*” (Malecki 2002, 930. o.). Az adott térség versenyképességének alapját képező tudás és innováció természetes környezetének megteremtéséhez és ezek elterjesztéséhez szükséges társadalmi tanulási folyamatokhoz kiterjedt kapcsolati hálójuk révén a város-régiók nyújtanak megfelelő teret (Gertler 2002). Viszont egyes térségek gazdasági fejlettsége nagymértékben különbözik egymástól, ezért a cégek és a mobilis erőforrások a magas nyereséget előállító térségekbe áramlanak, ebből következően a térségek igyekeznek odavonni és megtartani a lakosokat, cégeket és a piacokat, ami elvezet a térségek és a városok közötti versenyhez. Egy terület akkor tekinthető versenyképesnek, ha képes az életszínvonalat emelni és fenntartani a győzelmet jelentő eredményeket.

4. A magyarországi város-régiót alkotó területi egységek lehetséges lehatárolása

A fentiekben bemutatott nemzetközileg elfogadott definíciókra, valamint korábbi kutatásaimra alapozva, megkísérlem lehatárolni a Magyarországon város-régióknak definiálható területi egységet, figyelembe véve Magyarország különleges térszerkezetét.

Az első világháború után a Trianoni Békeszerződés által okozott földrajzi változás jelentős hatással volt a magyar települési hálózatra és nagymértékben hozzájárult a térségek egyenlőtlen fejlődéséhez. Ennek következtében sem magváros sem kiterjedtebb városi zónák nincsenek Magyarország legnagyobb területén, nem úgy, mint nyugat-Európában vagy az Egyesült Államokban. Budapest körülbelül tízszer nagyobb, mint a 23 megyeszékhely átlagos mérete. A Központi Statisztikai Hivatal (2012) adatai alapján, ezeken kívül több mint kétszáz közép méretű és pár száz kis méretű város és település van Magyarországon összesen 3154. Összességében 328 településnek van hivatalos városi státusza és 2826-nak falu

státusza. Összesen 1097 településnek (34,8%) van kevesebb, mint 5000 lakosa, miközben 675-nek (21,4%) van kevesebb, mint 1000 lakosa.

Az OECD és az Európai Tanács meghatározásában olvashattuk, hogy egy város-régió legalább 50.000 lakosa van, viszont ha megvizsgáljuk néhány amerikai és nyugat-európai város-régió főbb jellemzőit (felépítését, földrajzi kiterjedését, a hozzá tartozó településeket és lakosság számot), ennél jóval kiterjedtebb város-régiókkal találkozhatunk.

Ha a lakosság szám alapján osztályozzuk a magyar városokat, csupán tíz várost találunk Magyarországon, melynek több mint 50.000 lakosa van, ez a teljes népesség 29%-át teszi ki (1. táblázat).

1. táblázat A magyar városok rendszerezése a lakosság szám alapján, 2006

	S (50.000- 100.000)	M (100.000- 250.000)	L (250.000- 500.000)	XL (500.000- 1.000.000)	XXL (1.000.000- 5.000.000)	Globális város (5000.000- ...)	Összes város	Ingázási övezet	Kiterjedt városi övezet
Városok száma a városközpont méretétől függően:									
HU	5	4	0	0	1	0			
EU	410	261	71	38	24	2			
A népesség aránya országonként város méret és ingázási zóna alapján (2006)									
HU	5,3	6,9	0	0	16,8	0	29	20	49
EU	7,6	9,4	5,1	5,7	9,6	2,8	40	22	62

Forrás: Dijkstra–Poelman (2012) alapján saját szerkesztés

Ha a városokhoz hozzáadjuk az ingázási zónák (Lengyel 2010a) lakosait is, akkor éri el csak a 49%-ot, és ez még így is 21%-kal kevesebb, mint az európai átlag.

Az ország területén 21 nagyvárosi település-együttes található. A nagyvárosi település-együtteseknek 3 típusa van: agglomeráció, agglomerálódó térség és település-együttes (KSH 2012). A megnevezések a településtest összefonódásának szorosságára utalnak. Ezek a területi egységek összesen az ország népességének 51,5%-át foglalják magukban, további 24,2-24,2% egyenlő részben oszlik meg a település-együttesbe nem tartozó városok, illetve községek között.

Figyelembe véve a nemzetközi város-régió meghatározásokat, a releváns versenyképességi módszertanokat, hazai sajátosságokat, valamint szem előtt tartva a statisztikai adatok elérhetőségének problematikáját, a Központi Statisztikai Hivatal által kialakított település-együttesek kutatásaimban megfeleltethetők város-régióknak. Az agglomerálódás jelensége a magyarországi településállományban jól kirajzolódik. A Központi Statisztikai Hivatal 2003 augusztusában végezte el a nagyvárosi település-együttesek jelenleg is érvényes lehatárolását (2. ábra).

2. ábra Agglomeráció, Agglomerálódó térség, Településeggyütes

Forrás: KSH (2012)

Az Országos Területfejlesztési Konceptióról szóló 97/2005. (XII.25.) országgyűlési határozat, úgy definiálja az agglomerációt, mint olyan összeépült településeggyütes, melyben egy központi város és az azt körülvevő térség, elővárosi gyűrű között különösen szoros kapcsolat van, a foglalkoztatottak nagy arányban ingáznak az agglomeráció központi városában. Az 1254/2012. (VII.19.) Kormányhatározat szerint az agglomeráció mára szinte már önálló gazdasági térséggé vált.

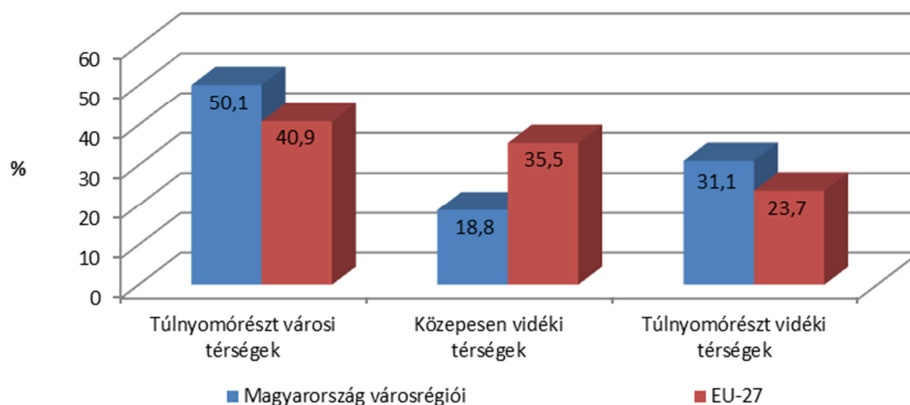
A magyarországi statisztikai hivatal évente különböző területi mutatókat gyűjt ezen városi mikro-régiókra, ami folyamatosan bővül az új népszámlálási adatokkal. Igyekeznek a lerelevánsabb és nemzetközileg elismert versenyképességi mutatókat kigyűjteni.

5. A magyarországi város-régiók versenyképességének problematikája

Először is úgy vélem, hogy a magyar térszerkezeti sajátosságok szükségessé teszik szemléltetni a hazai város-régiókkal kapcsolatban a térségek városi-vidéki jellegét. Magyarország város-régióinak minden második lakosa a budapesti agglomerációhoz tartozik, majdnem minden harmadik a túlnyomórészt vidéki, míg kevesebb, mint minden ötödik közepesen vidéki térségekben él (3. ábra). Azt is láthatjuk tehát, hogy Magyarország nem csupán az összes települését, hanem város-régióit tekintve is

alapvetően Budapest központú. A KSH (2012) és az EUROSTAT (2012) szerint túlnyomóan vidéki egy térség, ha a népesség több mint fele, közepesen vidéki térségről beszélünk, ha a népesség 15-50%-a, míg túlnyomórészt városi térséggel van dolgunk, ha a népesség kevesebb mint 15%-a él 120 fő/km²-nél alacsonyabb népsűrűségű területen.

3. ábra A magyarországi városrégiók népességének megoszlása a térségek városi-vidéki jellege szerint

Forrás: KSH (2012) és EUROSTAT (2012) adatok alapján saját szerkesztés

Parkinson (2013) tanulmánya felhívja a figyelmet, hogy Magyarországon jelentős a gazdasági-társadalmi szakadék, amin célirányos fejlesztéssel lehetne segíteni, mert szerinte meg van a kockázata annak, hogy a gazdasági és költségvetési problémák, valamint a szűkösen rendelkezésre álló magán- és közjavakért folytatott verseny korlátozni fogja a városok fejlődését, valamint szélesíteni a gazdasági és társadalmi szakadékot közöttük. Versenyképességi vizsgálatai értékelik az európai országokban a nagyvárosok és fővárosok 1 főre jutó GDP növekedésének különbségeit. Főbb javaslatai között szerepel, hogy a fővárosok és a második legjelentősebb városok körére kell a fejlesztéseket koncentrálni. Magyarország esetében Parkinson (2013) kifejezetten azt javasolja, hogy a második legjelentősebb városok körét kiemelten fejlesszék, ugyanis:

1. nálunk jelentős és növekvő a főváros és azon városok közötti fejlettségbeli, illetve teljesítménybeli szakadék;
2. a második vonalbeli városokban az üzleti infrastruktúra gyenge, az országosan alacsony szintű beruházások miatt és
3. egyértelmű bizonyítékaik vannak a főváros növekedéséből adódó negatív externáliáknak.

Az EUROSTAT (2012) adatai alapján Magyarországon a 7 NUTS-2 régió közül 6 nem éri el a 65%-át sem az uniós átlag GDP-nek, míg Közép-Magyarorszáé lényegesen meghaladja azt. Részben egyet értve Parkinsonnal, kiemelt probléma hazánkban a jelentős gazdasági fejlettségbeli különbség, a túlzott főváros központúság, amire célirányos fejlesztéssel kell válaszolni, viszont nem elégséges csupán a második legjelentősebb városok kiemelt fejlesztése, hanem az előzőekben bemutatott településegységek sajátosságaihoz leginkább illeszkedő területi stratégiák, prioritások, programok megfogalmazására van szükség. Követendőnek látom Lengyel és Szakálné Kanó (2011) gondolatmenetét, hogy eltérően kellene fejleszteni a település-együtteseket. Tanulmányukban a nemzetközileg elismert piramis-modellre alapozva 4 mikro- régió típust (budapesti, gyáripari, egyetemi és stagnáló) különböztetnek meg specifikus fejlődési szakaszaik alapján. Capello (2007) szerint is a városok legfontosabb feladata, hogy megtalálják azt a fejlődési ösvényt, amely megerősíti azokat a tényezőket, amelyekből a dinamikus hatékonyságuk ered. A globális verseny kontextusában láthatjuk, hogy néhány város népessége és gazdasági pozíciója növekszik, néhány város viszont gazdasági hanyatlástól szenved. Lukovics (2008) hangsúlyozza, hogy azon térségek képesek a gyors fejlődésre, amelyek versenystratégiát dolgoznak ki és hajtanak végre, de ehhez elengedhetetlen a valós állapot felmérése. Ebből következően szükségessé váltak, olyan elemzési módszerek kidolgozása, melyek segítségével a város-régiók versenyképességi teljesítményét mérni és összehasonlítani tudják. Az utóbbi években ezért számos rendelkezéshozó és elemző törekedett olyan mutatók fejlesztésére, melyek összekapcsolják a kiemelkedő indikátorokat egy átfogó méréssé, hogy megállapítsák térségük teljesítményét számszerűen kifejezve, ezáltal az adott térség versenyelőnyeire alapozott stratégiai lépések kidolgozásával előmozdíthassák, fokozhassák felzárkózását, illetve versenyképességét.

6. A magyarországi város-régiók versenyképessége mérésének módszertani megközelítése

A magyarországi város-régiók versenyképességének értelmezése során felvetődik a kérdés, hogy melyek azok a szempontok, mutatók, amelyek alapján ezen településegységek versenyképessége megítélhető. A Központi Statisztikai Hivatal területi statisztikai adatsorai számos különböző indikátort tartalmaznak, azonban a nemzetközi szakirodalmat tanulmányozva jelentős különbségekre lehetünk figyelmesek. A nemzetközi gyakorlat sem egységes, ugyanis jó néhány olyan indexrendszerrel találkozhatunk, amely csak államokra, metropoliten térségekre (pl. *Beacon Hills Institute*) vonatkozik, van olyan, amely egy adott ország sajátosságait veszi figyelembe (pl. *National Competitiveness Council*) és találunk olyat, amelyek kifejezetten saját országuk város-régióira specializálódnak (pl. *Simmie-Carpenter*). Ahogy az előzőekben is olvashattuk, a magyarországi településszerkezet azonban

olyannyira speciális, hogy a nemzetközi módszertani irányzatok talaján maradván, de hazai indikátorok alkalmazásával lehet a versenyképesség értelmezésében megbízható eredményekre jutni. Mindezek alapján úgy ítélem meg, hogy az általam vizsgáltak közül a *Global Urban Competitiveness Report* ad olyan átfogó megközelítést a városok versenyképességéről, amely a hazai viszonyokra is megfelelően adaptálható (GUCR 2010).

Global Urban Competitiveness Report több szempontból is különbözik a fent említett benchmarking tanulmányoktól. Az egyik különbség a vizsgálat kiterjedése. Ez az első, amely 500 *eltérő fejlettségi* állapotú várost értékel valamennyi földrészt felölelve. A módszertan is lényegesen kifinomultabb a hivatkozott benchmarking tanulmányokhoz képest, amelyek változók segítségével a városok között egyszerűen rangsorokat állítottak fel. Az adatokat az ENSZ, a Világbank, a Nemzetközi Valutaalap, az OECD és a nemzeti statisztikai hivatalok közreműködésével 100 kutató egy év alatt gyűjtötte össze. Adott volt az összehasonlító adatokkal szembeni igény, kilenc területre kellett korlátozni az indexeket, amelyek a bruttó hazai termékkel, árákkal, növekedéssel, szabadalmakkal és a foglalkoztatással kapcsolatosak. Az adatok alapján a városokat tipizálták. A GUCR versenyképességi rangsor mellett minden városelemzés a gazdaság hét szektora számára, úgy mint iparági szerkezet, humán erőforrás, élő környezet, stb. is készül. A szektorok indexei 4-7 változó eredményeiből alakulnak ki. A változók átfogó jellege világos és megbízható értelmezést ad mind az 500 városnak a versenytársaihoz képest megítélhető helyzetéről. A városok egymáshoz viszonyított állapotának benchmarking tanulmányai többek között az alábbi tényezőket pontozták: gazdasági, társadalmi, üzleti, nyugdíjazási, oktatási, kulturális. Az elemzés egyaránt alkalmaz úgynevezett kemény indikátorokat, például az iparági szerkezet, a feldolgozóipar, a szolgáltatások és a pénzügyi szektor fejlettsége, munkaerőpiac helyzete, oktatási fejlesztések, környezet, tudomány, technológia és innováció helyzetének bemutatására, illetve a közgazdaságtani elemzésekben elterjedt úgy nevezett puha indikátorokat például a szervezeti kultúra, vállalati menedzsment, kormányzati szolgáltatások jellemzésére. A városok relatív erősségének és gyengeségének indikátorait változóba foglalták, ez adja a tanulmány igazi értékét. Ezáltal a városvezetők megismerhetik a város erősségeit, amelyeket fenn kell tartaniuk és gyengeségeit, amelyeken javítani kell.

A *Global Urban Competitiveness Report* keretében elsőként egy elméleti elemzést készítettek, amely alapján kialakult egy háromszintű index rendszer az inputok versenyképességének meghatározására. Az index rendszer 7 első szintű, 40 második szintű és 105 harmadik szintű mutatóból áll, ami azt jelenti, hogy az elsőről a harmadik szint felé haladva az egyes mutatók egyre specifikusabb jellemzőket

értékelnek. A komplex városi versenyképességet meghatározó első szintű tényezők az alábbiak (GUCR 2010):

1. a vállalkozások minősége;
2. a humán erőforrás;
3. az iparági szerkezet;
4. az élő környezet elemei;
5. az immateriális üzleti környezet;
6. a tárgyasult üzleti környezet és
7. globális kapcsolatok.

Az első és második szintű adatok minden esetben komplexek, összevontak, míg a harmadik szintűek többsége már nem. Ez alól csak az alábbi indexek képeznek kivételt: a megélhetési költségek, az energiaellátás helyzete, hitelhez jutás, a gazdasági liberalizáció indexe, a befektetők védelme, korrupciós költségek és a terrorizmusból származó költségek. Sajnálatos tény azonban, hogy a KSH Területi Statisztikai Évkönyv adatai alig tartalmaznak valamit is ezekből az indikátorokból, csupán a GDP, az egy főre jutó GDP, a foglalkoztatási arány és az ipar termelékenysége értelmezhető. Ezért alapvetően az Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszerben (TeIR) fellelhető adatok szolgáltatathatják a kutatás adatbázisának megteremtését. A GUCR átfogó versenyképességi mutatórendszerét a 2. táblázat tartalmazza.

Azoknak a mutatóknak a meghatározására, amelyekhez nem állnak rendelkezésre adatok a magyarországi statisztikai rendszerben, valamilyen pontozásos rendszert lenne célszerű kialakítani. Erre van példa a GUCR esetében is, ugyanis például a multinacionális vállalati pontszám meghatározására úgynevezett helyettesítő pontozási rendszert alkalmaznak. Az alternatívák pontozása az egyik módszer egyes indexek alternatíváinak előállítására és pontozására, amelyek sem közvetlen sem közvetett úton nem elérhetőek. Ez a módszer a bizonyíték arra, hogy azokra a bonyolult helyzetekre is van megoldás, amikor semmilyen adat sem elérhető. Ha megfelelően választjuk meg az alternatívákat, akkor az a valóságnak megfelelően fogja kifejezni a változó tartalmát.

Az értékelési rendszer fontos része továbbá a városfejlődés megítélése. Ennek keretében az elmúlt tíz év gazdasági és társadalmi fejlődését, a város és az ipari szerkezet átalakítását értékelték. Az értékelés szempontjai között szerepel még (GUCR 2010):

1. a természetes elhelyezkedés, vagyis folyóktól, tavaktól és tengertől való távolság;
2. a társadalmi elhelyezkedés, vagyis a világhíres és a nemzetközi hatással bíró városoktól való távolság;
3. vasúthálózat, vagyis a vonalak száma és azok elhelyezkedése a városban;

4. közúti közlekedési infrastruktúra, vagyis a gyorsforgalmi utak száma és elhelyezkedése a városban és környékén.

2. táblázat Városok átfogó versenyképességének mutatórendszere

A mutató elnevezése	A mutató jelentése
Bruttó hazai termék (GDP)	A város piaci részesedése a termékekből és szolgáltatásokból
1 főre jutó GDP	A város fejlődésének és a lakosok jólétének szintje
1 km ² -re jutó GDP	A gazdasági felhalmozódás foka
GDP növekedés üteme	Gazdasági életképesség
Munkatermelékenység	Gazdasági hatékonyság
Foglalkoztatási ráta	Fontos makrogazdasági teljesítmény és a lakosok jólétének szintje
A nominál és a reál árfolyamok aránya	Termékek és szolgáltatások árelőnye
Nemzetközi szabadalmi bejelentések száma	Tudományos és technológiai innovációra való képesség
Multinacionális vállalati pontszám	Gazdasági döntéshozatalra és ellenőrzésre való képesség

Forrás: GUCR (2010) alapján saját szerkesztés

Úgy vélem, hogy a fent említett módszertant érdemes adaptálni a magyar település-együttesekre, úgy gondolom ezen kiterjedt elemzés iránymutatást adhat a döntéshozók számára a stratégiai gazdasági tervezés és végrehajtás területén egyaránt.

7. Összefoglalás

A város-régiók növekvő jelentősége a globalizáció folyamatának fejlődését eredményezi, amely jelentős nyomást gyakorol a nemzeti gazdaságokra, a helyi politikai és adminisztrációs rendszerre, hogy növeljék a pozíciójukat a nagyon versenyképes nemzetközi környezetben. A globalizáció és lokalizáció alatt a gazdaság és a technológia fejlesztése nem csupán a városokat ruházta fel globalizációs tevékenységekkel és lokális ügyekkel, de a városok közti versengést is erősítette. A globális verseny kontextusában néhány város népessége és gazdasági pozíciója növekszik, mialatt néhány város szenved gazdasági hanyatlástól.

Az elemzők különböző tudományos perspektívából vizsgálják a város-régiók fejlődését és versenyképességét, hogy megválaszolhassák a következő kérdéseket: *Hogyan valósíthat meg egy város-régió nagyobb gazdasági aktivitást? Melyek azok a különleges jellemzők vagy sajátosságok, amelyek nagyobb jövedelmet generálnak? Milyen szabványt kellene alkalmazni ahhoz, hogy meghatározzuk, hogy egy város-régió versenyképes-e vagy sem? Összességében, miért fontos egyáltalán mérni a versenyképességet? Miben különbözik a gazdasági versenyképesség a városon belüli versengéstől a dolgozókra, cégekre és a tőkére nézve?* Egy város-régió akkor tekinthető versenyképesnek, ha helyén vannak azok az intézkedések és feltételek, amelyek biztosítják és támogatják az egy főre jutó jövedelem magas szintjét és folyamatos növekedését. Hogy egy város-régió ezt elérje, egyaránt képesnek kell lennie arra, hogy vonzza és beolvassza az új üzleteket és biztosítson egy olyan környezetet, amely a létező cégek növekedéséhez vezet.

Fontosabb megállapításaim:

- A magyarországi statisztikai hivatal felállította 2003 augusztusától érvényes településegységek jelenlegi helyzetét, a települések közötti kapcsolati szint tipizálásával (4 agglomeráció, 4 agglomerálódó térség és 13 nagyvárosi településegységek). Amelynek kapcsolati szintje, kiterjedése, népességszáma alkalmas arra, hogy a nemzetközi szakirodalomból átvett város-régió szinonimájaként meghatározhassuk.
- A gyakorlati versenyképességi elemzések jórészt országokra, államokra, metropoliten térségekre, vagy egy ország sajátosságaira készültek, amelyek magyarországi viszonylatban jórészt nem értelmezhetőek.
- Ha a releváns módszertanokból indikátorok gyakoriságát figyelembe véve saját indikátorkészletet alkotunk, szembesülünk az adatok elérhetőségének problémájával, valamint megkérdőjelezhető a módszertani megalapozottság.
- A Globális Városi Versenyképességi Jelentés eltérő fejlettségű városokra készült, módszertana nemzetközileg elismert és a helyettesítő pontozási rendszerével, kezelhetővé válik az egyes indexek alternatíváinak előállítására és pontozására, amelyek sem közvetlen sem közvetett úton nem elérhetőek.

Jelen tanulmány megkísérelte bemutatni a kutatási téma aktualitását, főbb szempontjait, valamint eredményeivel kijelölte azt az ösvényt, melyek úgy gondolom meghatározó jelentőségűek a továbblépéshez.

Felhasznált irodalom

97/2005. (XII.25.) OGY határozat az Országos Területfejlesztési Koncepcióról. *Magyar Közlöny*, 2005. évi 168. szám, pp. 11360-11497.

- 1254/2012. (VII.19.) Kormányhatározat a területfejlesztési politika megújításáról, az új Országos Területfejlesztési és az új Országos Fejlesztési Koncepció kidolgozásáról. *Magyar Közlöny*, 2012. évi 96. szám, pp. 14060-14062.
- Bajmócy Z. (2011): *Bevezetés a helyi gazdaságfejlesztésbe*. JATEPress, Szeged.
- Capello, R. (2007): *Regional Economics*. Routledge Publishing, Abingdon.
- Cheshire, P. – Gordon, I. R. (eds) (1995): *Territorial Competition in an Integrated Europe*. Avebury, Aldershot.
- Cheshire, P. C. – Gordon, I. R. (1996): Territorial Competition and the Predictability of Collective (In) Action. *International Journal of Urban and Regional Research*, 3, pp. 383-399.
- CEC (2000): *Lisbon European Council – Presidency Conclusions*. Commission of the European Communities, 23 and 24 March, Lisbon.
- Dijkstra, L. – Poelman, H. (2012): *Cities in Europe – The New OECD-EC Definition*. RF 01/2012. European Commission Directorate-General for Regional and Urban Policy, Brussels.
- EC (1999): *Sixth Periodic Report on the Social and Economic Situation and Development of Regions in the European Union*. European Commission, Luxembourg.
- EC (2011): *Cities of Tomorrow – Challenges, Visions, Ways Forward*. European Commission Directorate General for Regional Policy, Brussels.
- Enyedi Gy. (1996): *Regionális folyamatok Magyarországon az átmenet időszakában*. Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület, Ember-település-régió sorozat, Budapest.
- Enyedi Gy (1998): Sikeres régiók. In *Tények könyve*. Greger-Delacroix, Budapest, pp. 409-411.
- Enyedi Gy. (2009): Városi világ. *Magyar Tudomány*, 3, pp. 295-302.
- EUROSTAT (2012): *Eurostat Regional Yearbook 2012*. European Commission. Brussels.
- Friedmann, J. – Wolf, G. (1982): World City Formation: An Agenda for Research and Action. *International Journal of Urban and Regional Research*, 3, pp. 309-344.
- Gertler, M. S. (2002): *Canadian Cities Confront Globalization: Flows of People, Capital and Ideas*. Center for Globalization and Policy Research, School of Public Policy and Social Research. University of California, Los Angeles.
- GUCR (2010): *The Global Urban Competitiveness Report 2010*. Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham.
- Hall, P. G. (1966): *The World Cities*. Weidenfeld & Nicholson, London.
- KSH (2007): *Társadalmi, gazdasági jellemzők*. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
- KSH (2012): *Területi Statisztikai Adatok Rendszere*. www.teir.hu Letöltés: 2013. április 15.
- Lengyel I. (2000): A regionális versenyképességről. *Közgazdasági Szemle*, 12, pp. 962-987.
- Lengyel I. (2010a) *Regionális gazdaságfejlesztés. Versenyképesség, klaszterek és alulról szerveződő stratégiák*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Lengyel I. (2010b): A regionális tudomány „térnyerése”: reális esélyek avagy csalfa délibábok? Vitaindító tanulmány a 80 éves Enyedi György tiszteletére. *Tér és Társadalom*, 3, pp. 11-40.

- Lengyel I. – Rechnitzer J. (2000): A városok versenyképességéről. In Horváth Gy. – Rechnitzer J. (szerk.): *Magyarország területi szerkezete és folyamatai az ezredfordulón*. MTA RKK, Pécs, pp. 130-152.
- Lengyel I. – Szakálné Kanó I. (2011): Competitiveness of Hungarian Urban Micro-regions: Localization Agglomeration Economies and Regional Competitiveness Function. *Regional Statistics*, Special Issue, 2, pp. 27-44.
- Lócsei H. (2004): *A vidéki városi agglomerációk fejlődési pályája*. MTA Közgazdaságtudományi Intézet, Budapest.
- Lukovics M. (2008): *Térségek versenyképességének mérése*. JATEPress, Szeged.
- Malecki, E. J. (2002): Hard and Soft Networks for Urban Competitiveness. *Urban Studies*, 5-6, pp. 929-945.
- Nemes Nagy J. (szerk.) (2005): *Regionális tudományi kislexikon*. ELTE Regionális Földrajzi Tanszék, Budapest.
- Ni, P. – Kresl, P. K. (2010): *The Global Urban Competitiveness Report 2010*. Edward Elgar, Cheltenham.
- Office of the Deputy Prime Minister (ODPM) (2006): *State of the English Cities: A Research Report*, Volume1 <http://www.communities.gov.uk/publications/citiesandregions/state4>, Letöltés: 2009. április 1.
- Parkinson, M. – Huthchins, M. – Simmie, J. – Clark, G. – Verdonk, H. (2004): *Competitive European Cities: Where Do the Core Cities Stand?* ODPM, London.
- Parkinson, M. (2013): European Cities in an Age of Austerity: Why Invest Beyond the Capitals? and What Policy Messages for EU? *RSA European Conference*, University of Tampere, May 2013.
- Rechnitzer J. (2007): Az európai regionális politika és városfejlődés. *Magyar Tudomány*, 6, pp. 692-703.
- Schneider G. (2009): A közép-európai fővárosi régiók versenyképességének vizsgálata – Hogyan növelhető a Közép-magyarországi régió versenyképessége. *Doktori értekezés*, Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest.
- Simmie, J. M. – Carpenter, J. (2008): Towards an Evolutionary and Endogenous Growth Theory Explanation of Why Regional and Urban Economies in England are Diverging. *Planning, Practice & Research*, 1, pp. 101-124.
- Simmie, J. M. – Carpenter, J. – Chadwick, A. – Martin, R. – Wood, P. (2006): *The Competitive Economic performance of English Cities*. ODPM, London.
- Szirmai V. (2005): A városkutatók továbbfejlesztésének szempontjai: az európai várostudományok jövője. *Tér és Társadalom*, 3-4, pp. 43-60.